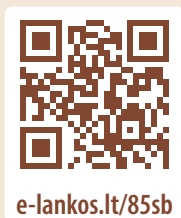

Turiny

4 skyrius. Dainos anksčiau ir dabar	6
1. Kodėl žmonės dainuoja?	8
Pokalbis su Veronika Povilioniene	
Pokalbis su Egle Kašėtiene	
Pokalbis su Danute Krištopaite	
Anketa liaudies dainininkui	
2. Dainos metų ratu	16
• Buitis ir darbai	16
Ganymas „Saulele motule“	
Arimas „Aš išdainavau“	
Rugiapjūtė „Bėkit, bareliai“	
Veronikos Povilionienės pasakojimas apie rugiapjūtę ir darbo dainas	
„Rūta žaliøj“	
„Pūtė vėjas“	
Kristijonas Donelaitis „Metai“ (ištrauka)	
Romualdas Granauskas „Vidurdienio dalgis“ (ištrauka)	
• Kalendorinės šventės	27
Kalėdos „Vai ir atbėga baikštus elnelis“	
Užgavėnės „O tai arklys“	
Velykos „Supkit meskit mane jauną“	
Rasos „Kupolėle, kas tave skynė“	
• Svarbiausi gyvenimo įvykiai	35
Juožas Erlickas „Vėjiniai malūnai“	
Gimimas „Jūs mano kūmužėliai“	
„Eisva mudu abudu“	
Vestuvės „Vai, žydėk, žydėk“	
„Beauštanti aušrelė“	
„Aš atsisakiau savo močiutei“	
Mirtis „Motule širdelė“	
„Skylė“ „Dūšėlės“	
„Eit sesulė vandenėlio“	
3. Ginti tėvynę daina	48
„Sudaičio“	
„Vai, lėkė gulbių“	
„Kad Kosciuška jojo“	
Marcelijus Martinaitis „Mes gyvenome“	
„Palinko liepa šalia kelio“	
„Aš verkiau parimus“	
Bernardas Brazdžionis „Šaukiu aš tautą“	

4. Dainuojamoji tautosaka šiuolaikinėje kūryboje	57
Marcelijus Martinaitis. „Padainuok man“	
„Nežinoma daina“	
Rokas Kašėta. „Dzūkodelika“	
„Tu pucine raudonasai“	
Šventinis Bankuchenas. „Ofisėli, stiklainėli“	
Įsivertiname.....	63
5 skyrius. Istorinė literatūra	64
1. Nuo istorinės dramos iki filmo	66
Juozas Grušas. „Herkus Mantas“ (<i>ištrauka</i>)	
2. Poetizuojama istorija	79
Adomas Mickevičius. „Gražina“ (<i>ištrauka</i>)	
3. Istorinė literatūra kaip laiko mašina	93
Ilona Ežerinytė. „Skiriama Rivai“ (<i>ištrauka</i>)	
Įsivertiname.....	101
6 skyrius. Fantastinė literatūra	102
1. Mokslo ir fantazijos jungtys	104
Neringa Dangvydė. „Į istoriją nueinanti modernioji lietuvių mokslinė fantastika ir paauglių galimybės ją skaityti“ (<i>ištrauka</i>)	
Siuzana Kolins. „Bado žaidynės“ (<i>ištrauka</i>)	
2. Burtų ir magijos pasaulis	115
Maiklas Vaitas. „Tolkinas. Biografija“ (<i>ištrauka</i>)	
Augminas Petronis. „J. R. R. Tolkienas, pabėgimas nuo tikrovės ir laiko provincialumas“ (<i>ištrauka</i>)	
Džonas Ronaldas Ruelis Tolkinas. „Hobitas, arba Ten ir atgal“ (<i>ištrauka</i>)	
Įsivertiname.....	132
7 skyrius. Lietuvių literatūros ekranizacijos	134
1. Novelė virsta filmu	136
Bitė Vilimaitė. „Kada piešime perlinę vištelę?“	
Animacinis filmas „Kada piešime perlinę vištelę?“, rež. Antanas Skučas	
2. Eilėraštis virsta filmu	142
Marcelijus Martinaitis. „Rauda boružei. Vasaros sapnas“	
Animacinis filmas „Vaikystės dienoraštis“, rež. Antanas Skučas	
3. Liaudies daina ir jos vaizdo klipas	146
„Pavasario dienele“	
Įsivertiname.....	151
Žodynėlis	153
Rašytinių šaltinių sąrašas	157
Iliustracijų šaltinių sąrašas	158
Garso ir vaizdo įrašų sąrašas.....	160

7 skyrius

Lietuvių literatūros ekranizacijos

Ką turėtumėte išmokti?

- Suprasti, kaip kuriama novelės ir eilėraščio ekranizacija, kokios priemonės tam pasitelkiamos.
- Suprasti, kaip kuriamas liaudies dainos vaizdo klipas, kokios priemonės tam pasitelkiamos.
- Atpažinti detales, kuriomis kino kalba praplečiamas literatūros, tautosakos tekstas.
- Analizuoti pasirinktos dainos vaizdo klipą.
- Sukurti pasirinktos liaudies dainos vaizdo klipą.

Skyriaus įvadas

Šiame vadovėlyje jau aptarėme kino filmą „Herkus Mantas“, pastatytą remiantis literatūros kūrinyiais. Kino filme siekta tikroviškai perteikti vaizduojamąjį laikotarpį, pavyzdžiui, parodyti prūsų ir kryžiuočių pilis. Prūsų pilis buvo medinė, tokių pilių nėra išlikusių, todėl, kuriant kino filmą, medinė pilis buvo specialiai pastatyta remiantis mokslininkų patarimais. Mūrinių pilių vis dar yra, todėl jas galima buvo rodyti tikras (tiesa, daugiausia filmuota mūrinėje Trakų pilyje). Platesnių pilių aprašymų nėra nei Juozo Grušo dramoje, nei Sauliaus Šaltenio kino apysakoje. Poreikis įvykius vaizduoti tikroviškoje aplinkoje atsiranda tik perkeliant Herkaus Manto istoriją į kino filmą. Vaidybinio filmo pastatymas reikalauja daugybės papildomų detalių, apie kurias literatūros kūrinyje nėra neužsimenama. Šia prasme kino filmas praplečia, papildo literatūrinį pasakojimą. Kita vertus, ekranizuojant ypač didesnės apimties literatūros kūrinių į ekraną perkeliamos tik, režisieriaus požiūriu, pačios svarbiausios veiksmo vietos, reikšmingiausi veikėjų pokalbiai. Taigi, taip žiūrint, ekranizuojamas literatūros kūrinys nukenčia.

Šie du požiūriai į literatūros ekranizavimą nuolatos kelia diskusijų: ar ekranizavimas praturtina, praplečia literatūros kūrinio prasmę, ar kaip tik ją siaurina ir paprastina.

Žinodami šiuos du požiūrius aptarsime dviejų kūrinių – Bitės Vilimaitės novelės „Kada piešime perlinę vištelę?“ ir poeto Marcelijaus Martinaičio eilėraščio „Rauda boružei. Vasaros sapnas“ – ekranizavimą. Dėmesio skirsime ir lietuvių liaudies dainos „Pavasario dienele“ vaizdo klipui.

Kaip suprasti?

Literatūrinio teksto ekranizacija – tai nuoseklesnis ar kaip tik fragmentiškas literatūrinio pasakojimo perkėlimas į kino kalbą. Žodis *kalba* čia turėtų būti suvokiamas plačiau, nes kine jis jungia **įprastą žmonių kalbą**, t. y. pasakotojo kalbą už kadro, veikėjų pokalbius, **veikėjų vaidybą**, kuri be žodžių perteikia jų jausmus, nuotaikas, **vaizdus**, kuriais parodoma veiksmo aplinka, kartu nusakanti ir veiksmo laiką (veiksmas vyksta dabartyje, praeityje ir t. t.), įvykius (veikėjų susitikimai, kovos ir pan.), **muzikinį rodomų dalykų foną**, vadinamąjį garso takelį. Kino kalba leidžia kur kas įvairiapusiškiau perteikti vaizduojamąjį pasaulį, bet kartu reikalauja specialiai pritaikyti literatūrinį tekstą ekranizavimui: išsirinkti svarbiausius veiksmo epizodus, trumpinti pokalbius, išryškinti svarbias vaizduojamų dalykų detales ir pan. Jei palyginsime vaidybinį ir animacinį kino filmą, matysime, kad pastarajame tik iš dalies galima perteikti tikroviškus veikėjų charakterius, nes jie piešiami animatoriaus, o ne vaidinami aktorių. Kita vertus, animaciniuose filmuose nesunku parodyti fantastinę, pasakišką ar kuo nors ypatingą veiksmo aplinką, veikėjus.

Kitas ekranizavimo žanras yra **vaizdo klipai**. Dažniausiai tai pagal muzikinius kūrinius, ypač dainas, kuriami trumpi juos iliustruojantys filmai. Jie gali būti vaidybiniai, animaciniai, juose naudojami specialieji vaizdo efektai.

Poezijos iliustravimas piešiniais ar kitomis priemonėmis, o tuo labiau ekranizavimas yra sudėtinga užduotis, kadangi reikia rasti būdą, kaip vizualiai perteikti abstrakčius žodinius simbolius, metaforas ir kt. Eilėraščio ar dainos ekranizavimas – tai serija asociatyviai su tekstu susijusių vaizdų, kurių tikslas išryškinti vieną kitą tekste minimą detalę bei vizualinėmis priemonėmis kurti – o tai dar svarbiau – eilėraščio ar dainos nuotaiką, atliepti emocinius pakilimus ar nuosmukius. Dar viena vaizdo klipo savybė – tam tikrų vaizdų pasikartojimas, kuris atitinka dainos priedainio kartojimą ar prasminių eilėraščio dalių pasikartojimą. Aptardami B. Vilimaitės ir M. Martinaičio kūrinių ekranizacijas, dainos „Pavasario dienele“ vaizdo klipą, dėmesį kreipsime ir į pačių žodinių tekstų prasmes, ir į tų prasmių perteikimą kino kalba.

1. Novelė virsta filmu

Lietuvių rašytoja **Bitė Vilimaitė** (1943–2014) gimė Lazdijuose. Vilniaus universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, dirbo žurnale „Kinas“, vertė grožinę literatūrą. Per 30 metų ji išleido šešias nedideles novelių knygas. 2002 m. visos 145 išspausdintos jos novelės sudėtos į rinktinę „Papartynų saulė“. Už ją rašytojai 2003 m. suteikta Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija. B. Vilimaitė vadinama trumposios, minimalistinės prozos meistre.

Atidžiai perskaitykite B. Vilimaitės novelę „Kada piešime perlinę vištelę?“ ir atsakykite į klausimus. Paskui kelis kartus peržiūrėkite Antano Skučo filmą pagal minėtą novelę. Stebėkite, kokios novelės dalys perkeltos į filmą, kokios pakeistos ar praleistos, kuo filme papildytas novelės pasakojimas. Kreipkite dėmesį ir į smulkesnes novelės ir filmo detales.

Kaip suprasti?

Novelė – trumpas prozos kūrinys, vaizduojantis vieną įvykį, kuriame dalyvauja keli veikėjai. Novelė pasižymi netikėta pabaiga.

Kada piešime perlinę vištelę?

1 Evelina, maža, užsispyrusi mergaitė, stovėjo ir žiūrėjo, kaip mama pakuoja daiktus – lengvus šalius, spindinčias kurpaites, aksomus ir šilkus.

– Aš tau kasdien skambinsiu, – kalbėjo mama. – Aš tau palieku pinigų skanėstams, štai, žiūrėk, – pinigai šitoje kriauklelių dėžutėje... Atsimeni, mes ją pirkome Jaltoje?.. – Mama maldaujančiomis akimis žiūrėjo į Eveliną, laukdama, kad ši nusišypsotų ir pultų jai ant kaklo.

– Gerai, – abejingai atsakė Evelina. Ir, palikusi mamą vieną tvarkyti, nuėjo į svetainę ir įsijungė televizorių.

Mama nuvargusi prisėdo ant lagamino. „Gal nevažiuoti?“ – galvojo ji. Tačiau tuoj nuginė šalin tą mintį, nes šitas konkursas užsienyje jai buvo labai svarbus. Mama buvo viską suplanavusi: Evelina pietaus mokyklos valgykloje, nakvoti pas ją po spektaklio ateidinės viena bičiulė iš choro, ji ir vakarienę paruoš. Na, o tas kelias laisvas valandas po

pamokų, kad Evelina nenuobodžiautų, žinoma, būtų gerai kuo nors užpildyti, tačiau mama niekaip nesugalvojo, kur ją įtaisyti: iš baleto studijos Eveliną pašalino, nes ji buvo storulė, iš jaunųjų gamtininkų stoties ją išmetė, nes pragaišino jūrų kiaulytę, išleidusi ją palakstyti po krūmus, pianistė jos atsiskė dėl amžino tinginiavimo... Ką čia sugalvojus? – mąsto Evelinos mama. Ji priėjo prie lango ir, tvarkydama užuolaidas, pažvelgė žemyn į kiemą. Priešais stovinčio namo pusrūsio durys buvo skaisčiai apšviestos dviem lemputėmis ir matėsi prisegtas didelis lakštas popieriaus, ant kurio didelėmis raidėmis buvo užrašyta: „Mokau piešti paukščius ir siuvinėti kryželiu.“

2 Užsimetusi apsiaustą, mama su kambarinėmis klumpaitėmis nubėgo laiptais į apačią, perkirto mažą kiemelį ir atsidūrė prie laiptelių, vedančių žemyn. Ji pasibeldė ir laukė stipriai plakančia širdimi – juk čia beveik sprendėsi jos dukrelės likimas. Labai negreit ten, viduj, pasigirdo šlamesys, krebždėjimas, pagaliau prasivėrė durys, ir maža, sulinkusi senutė jai džiaugsmingai nusišypsojo.

– Aš norėčiau matyti mokytoją, – tarė Evelinos mama. – Tą, kuri piešia paukščius...

– Ir siuvinėja kryželiu? – dar džiaugsmingiau nusišypsojo senutė. – Ir paslaptinčiau sukuždėjo: – Tai aš... Jau visą mėnesį laikiu, kad kas nors ateitų... Ir štai, pagaliau

4

5

6

7

jūs atėjote! Prašau į vidų, ir mes susitarsime dėl sąlygų... – Ji, tarsi įvertindama, apžiūrėjo jaunąją moterį.

Šiek tiek nusivylusi, Evelinos mama įėjo vidun paskui senutę. Ji išsigando, kad galima taip ankštai gyventi, – ten buvo tiek vietos, tarsi būtų patekęs sieninio laikrodžio vidun. Tačiau aplink buvo labai švaru ir kvėpėjo levandomis.

– Štai mano darbo pavyzdžiai – čia kryželiu išsiuvinėtas paveikslas „Angelas saugo vaiką, miegantį ant bedugnės krašto“, – pasididžiudama pasakė senutė. – O čia jau baigiu kilimėlį altoriui... Parodykite savo akis, – tarė ji jaunajai moteriai, vesdama ją prie pusrūsio lango. – Šitam darbui reikia skaisčių akių.

– Ne, tai ne aš. Norėčiau susitarti dėl dukrelės.

– Ar ji moka įverti siūlą į adatą? – šypsodamasi paklausė senutė.

– Aš manau, kad moka, – netvirtai pasakė jaunoji moteris.

– Tada aš ją priimu.

* * *

3 Spardydama „Pepsi“ skardinę, Evelina parėjo namo. Butas, išvažiavus mamai, buvo tuščias ir tarsi padidėjęs. Evelina pyko ant mamos, kad ją paliko. Ir dar buvo labai nepatenkinta, kad turi vaikščioti į tas siuvinėjimo pamokas.

Jau pačią pirmą dieną senutė supynė Evelinos garbanas į storą kasą, kad plaukai nelįstų į akis. Pamokė ją lankeliu ištempti audinį, ir tada Evelina kategoriškai atsisakė pasiimti į rankas adatą ir nusviedė lankelį ant grindų.

– Ak, – susikrimtusi tarė senutė, – kaip čia atsitiko, kad jaunos mergaitės nebenori mokytis siuvinėti kryželiu? Juk gali kada nors prireikti šitokiu būdu užsidirbti duoną.

Ji taip sielvartavo, kad net atsigulė ant savo mažos, beveik vaikiškos lovos ir žiūrėjo į Eveliną, dūsaudama, aiškiai jos gailėdamasi.

– Gal verčiau pieškime paukščius? – pasiūlė Evelina nesmagi.

– Labai gaila, vaikeli, bet šiuose namuose šiandien nėra nei dažų, nei tinkamo popieriaus, – apgailestaudama tarė senutė. – O paskui aš tave išmokysiu piešti perlinę vištelę ir antį, ir net erelį, susisukusį lizdą kalnuose...

– Tai aš išeinu, – tarė Evelina. – Man čia nėra ką veikti. – Ir ji iš tikrųjų išėjo, taip trenkusi durimis, kad net suvirpėjo angelo sparnai paveiksle.

4 Kitą dieną Evelina rado senutę gulinčią.

– Aš turiu prašymą. Kažkodėl šiandien mane visai apleido jėgos... Čia pat už kampo yra labdaros valgykla. Tu pasiimk štai šituos indus. – Senutė parodė puodelį. – Ir parnešk man ko nors užvalgyti. Ką duos. Nesvarbu. Aš viską mėgstu. Pasakyk, kad „siuvinėtoja šiandien blogai jaučiasi“...

Evelina, pagriebusi indus, kaip audra įsiveržė į tą vargšų žmonių valgyklą. Dvi vienuolės jau šluostė stalus, ir valgio jau nebebuvo likę.

– Siuvinėtoja šiandien blogai jaučiasi, – tarsi kokį slaptažodį pasakė Evelina ir pamatė, kaip susijaudino jaunos vienuolės veidas.

Paėmusi puodelį, ji įdėjo truputį košės, išgramdžiusi iš katilo dugno, ir kelias riekutes duonos, kurias buvo pasilikusi sau.

– Tik tiek? – paklausė Evelina.

– Rytoj ateik anksčiau, – pasakė vienuolė maloniai. – Turėsime sriubos, kukulių... O šiandien jau viskas.

Tą dieną senutė siuvinėtoja karališkai papietavo. Ji stebėjosi, koks gausus ir sotus šiandien valgis, – Evelina parnešė iš labdaros valgyklos picą su grybais, mielinių pagerintos tešlos bandelių su ryžiais ir dar du bananus.

– Vaikeli, tu būtinai turi suvalgyti vieną bananą, – įkalbinėjo ji Eveliną.

5 Evelina sėdėjo senutės kojūgalyje ir šypsojosi ta savo šypsena, kurios taip ilgėjosi jos motina. Šią akimirką Italijoje, pasibaigus konkursui, jai dėjo ant galvos laurų vainiką už dainavimą – kito tokio balso nebuvo visame pasaulyje!

– O dabar susirask lankelį, įsiverk siūlą į adatą, ir pradėkime darbuotis. Žiūrėk, kaip tu panaši į tą vaiką, kurį saugo angelas.

4

5

6

7

Evelina nenorom įsižiūrėjo į išsiuvinėtą paveiksluką ant sienos. Mergaitė, garbano-ta, rubuilė, sveika, ilgomis blakstienomis, kurios metė ant veido šešėlius, nerūpestingai gulėjo visai ant bedugnės krašto, minkštose samanose, čia pat stiebėsi viržiai, nusagstyti mažyčiais violetiniais žiedeliais, – ir visa tai – išsiuvinėta kryželiu...

– Ak, aš niekada taip neišmoksiu, – pa-sakė Evelina.

– Pradėsime nuo gėlytės, pačios mažiausios gėlytės širdies kampelyje.

Aptariame tekstą

- 1. Kur ruošiasi išvykti Evelinos mama? Kokia abe-jonė ją slegia? [1]
- 2. Kaip į mamos išvykimą reaguoja dukra? Iš ko tai suprantate? [1]
- 3. Kaip mama suplanuoja dukros dienotvarkę ir kodėl prireikia senutės pagalbos? [1]
- 4. Ką iš šio epizodo sužinote apie Eveliną? [1]
- 5. Kodėl mama jaudinasi eidama pas senutę? Iš ko tai suprantate? [2]
- 6. Kaip atrodo senutės kambarys? [2]
- 7. Ką Evelinos mamai didžiuodamasi rodo senu-tė? Apie ką jos kalbasi? [2]
- 8. Ką galėtų reikšti skardinės spardymas Evelinai grįžtant iš mokyklos namo? [3]
- 9. Atkreipdami dėmesį į detales, papasakokite, kaip Evelina elgiasi atėjusi pas senutę. [3]
- 10. Ką senutė pasakė ir kaip pasielgė, kai Evelina numetė siuvinėjimo lankelį ant grindų? [3]
- 11. Kodėl senutė atsisako piešti paukščius? Ką tai apie ją sako? [3]
- 12. Kodėl Evelina išeidama trenkė durimis? Ką to-kiu poelgiu ji norėjo pasakyti? [3]
- 13. Kokios paslaugos ir kodėl senutė paprašė kitą dieną? [4]
- 14. Kaip Evelinai sekėsi labdaros valgykloje? [4]

- 15. Dėl ko jaunoji vienuolė susijaudino ir ką ji per-davė valgyti siuvinėtojai? [4]
- 16. Kaip pasielgė Evelina pamačiusi, kiek nedaug siuvinėtojai skirta valgio labdaros valgykloje? [4]
- 17. Kaip elgėsi senutė, pamačiusi gausius pietus ir juos valgydama? [4]
- 18. Kaip apibūdinama Evelinos, sėdinčios siuvinė-tojos kojūgalyje, šypsena? [5]
- 19. Ką tuo pat metu Italijoje veikė mama? [5]
- 20. Kaip manote, kodėl senutė palygino Eveliną su paveikslėlyje išsiuvinėtu vaiku, kurį saugo an-gelas? [5]
- 21. Ką pamato Evelina, gerai įsižiūrėjusi į paveiks-lėlį? [5]
- 22. Kodėl Evelina baiminasi, kad neišmoks gražiai siuvinėti, nors neseniai apskritai atsisakė tai da-ryti? [5]
- 23. Nuo kokios detalės siuvinėjimą pradėti siūlo se-nutė? [5]

Apibendriname

- 1. Remdamiesi žemiau pateikta lentele, apibū-dinkite pasakojimo veikėjas. Kuri iš jų patyrė pokyčių?
- 2. Kokią įtaką Evelinai padarė apsilankymas lab-daros valgykloje? Kaip manote, kodėl?
- 3. Kodėl Evelina nutylėjo, kad nupirko siuvinėtojai valgyti? Kaip manote, ar senutė suprato, iš kur atsirado toks sotus valgis?
- 4. Ką reiškia angelo saugomo vaiko miegas ant bedugnės krašto? Kas šiame pasakojime ką saugo?
- 5. Pasikeitus Evelinos požiūriui į senutę, keičiasi ir požiūris į siuvinėjimą. Kas tai atskleidžia?
- 6. Kaip supratote siuvinėtojos žodžius, kad pradės siuvinėti nuo „pačios mažiausios gėlytės širdies kampelyje“?
- 7. Evelinos šypsena pas siuvinėtoją sutapo su mamos laimėjimu konkurse. Kaip manote, ar vertėjo mamai palikti Eveliną vieną namuose? Atsakymą pagrįskite.

Veikėjai	Išvaizda	Būdo bruožai	Veikla	Ar įvyko pokytis?
Evelina				
Siuvinėtoja				
Mama				

Animatorius, režisierius **Antanas Skučas** (g. 1983) kuria tiek tradicinę animaciją, tiek naujųjų medijų meną. Jo debiutinis animacinis filmas „Vaikystės dienoraštis“ 2009 m. lietuviško kino apdovanojimuose pelnė „Sidabrinę gervę“. 2023 m. kartu su režisiere Gintare Valevičiūte-Brazauskiene A. Skučas apdovanotas „Sidabrine gerve“ už animacinį filmą „Purga“.

Atidžiai žiūrėdami animacinį filmą, atkreipkite dėmesį, kurie novelės epizodai atspindėti, o kurie praleisti. Jums pagelbės ir sustabdyti filmo kadrai.

Animacinis filmas „Kada piešime perlinę vištelę?“

1.

2.

3.

4.

5.

6.

4

5

6

7